

Bo Fritzbøger, dr.phil., lektor i historie ved Københavns Universitet. Hans forskning drejer sig især om miljøets, landskabsanvendelsens og natursynets historie.
Helle Serup, cand. silv., Ph.D.i skov- og landskabshistorie, museumsinspektør ved Det Grønne Museum. Hendes forskning drejer sig om driftsplanlægning i skovbruget og museumshistorie.

Keywords: Egetræer, monumenter, erindringssteder

FREDNING AF DANSKE VETERANEGER FØR CA. 1950 – HVORNÅR, HVORDAN OG HVORFOR?

*Et historisk perspektiv på beskyttelse
og bevaring af gamle egetræer*

Når nogle egetræer historisk har opnået en imponerende størrelse og en tilsvarende høj alder har det sandsynligvis haft genetiske årsager. Men det var samtidig en nødvendig forudsætning for den høje alder, at træerne gennem livet undgik fældning og måske ligefrem blev genstand for aktive plejeforanstaltninger. I det følgende vil vi undersøge hvordan nulevende gamle ege fordeler sig i landskabet med hensyn til geografi og ejendomsforhold, og vi vil diskutere mulige svar på de nærliggende spørgsmål, hvornår, hvordan og hvorfor beskyttelse med henblik på bevaring af dem begyndte at finde sted.

”Naar Natursandsen først er ret vakt, da vil man [...] nok lade den gamle ærværdige Eg blive staaende i Kornmarken eller Forstanlæget, om det end ikke betaler sig”¹

1 Schouw 1856, s. 394.

Der findes i dag i Danmark skønsmæssigt omtrent hundrede gamle egetræer med en stammediameter på 2 meter eller derover, svarende til en omkreds på mindst 6,3 meter.² De tilhører tilsyneladende alle arten stilkeg (*Quercus robur* L.), den ene af vore to hjemmehørende repræsentanter for egefamilien. Den anden, vinteregen (*Q. petraea* Liebl.), vokser fortrinsvis i Midt- og Vestjylland samt på Bornholm.³ En del af disse kæmpetræer er i dag fredede, og mange af dem bærer individuelle navne sådan som *Kongegegen* i Jægerspris Nordskov, der normalt antages at være Danmarks ældste træ.⁴

”Fredning” er imidlertid et mangetydigt begreb. Før den første naturfredningslov i 1917 var al fredning administrativ og bestod i en lodsejers beslutning om f.eks. at anvende et areal på bestemte måder eller – som beskrevet i det følgende – at undlade at fælde hugstmodne træer.⁵ Når staten var lodsejer, havde sådanne beslutninger naturligvis en mere varig og institutionelt forankret effekt end når det var private. Samtidig er det væsentligt at understrege, at administrative fredninger af enkelttræer intet har med Fredskovsforordningens genelle skovindfredning efter 1805. Den gjaldt nemlig alene bevaring i al fremtid af *skoven*, ikke af dennes træer, idet den simpelthen udgjorde det juridiske grundlag for dansk træproduktion.⁶

Der er givetvis biologiske årsager til, at netop disse træer er blevet så gamle og store, og mulige genetiske faktorer er for tiden blandt andet ved at blive undersøgt i forskningsprojektet ”Levende erindringssteder: Gamle egetræers natur- og kulturhistorie”, som er forankret ved Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning på Københavns Universitet.⁷ Samtidig er det dog oplagt, at eventuelt nedarvede fortrin med hensyn til at opnå høj alder kun er en nødvendig men langt fra tilstrækkelig betingelse for, at dette faktisk sker. Hertil kræves tillige, at mennesker af den ene eller anden grund har besluttet (mere eller mindre bevidst) *ikke* at fælde træet, og at de måske ligefrem har gjort en aktiv indsats for at få det til at overleve.⁸ I denne artikel er det hensigten efter at have lokaliseret de nulevende veteraner, at belyse hvornår en individuel fredning blev sat i værk, hvori bevaringsindsatsen bestod, samt at overveje mulige årsager til beskyttelsen af dem. Spørgsmål, som ikke tidligere har været

2 På grundlag af Dansk Træregister (<https://www.dendron.dk/dtr/>, besøgt 21/4 2026), Miljøstyrelsens og Danmarks Naturfredningsforenings Fredningsdatabase (<https://www.fredninger.dk/>, besøgt 21/4 2026), fortegnelse over livstræer udpeget på Naturstyrelsens arealer og opmålinger i forbindelse med det nævnte forskningsprojekt suppleret med den foreliggende litteratur, primært Brøndegaard 1987, Lidegaard 1996 og Holten 1998, er 101 sådanne træer identificeret.

3 Ødum 1968.

4 Holten 1998, s. 68.

5 Madsen 1979.

6 Fritzbøger 1994, s. 380ff.

7 <https://ign.ku.dk/nyheder/2023/gamle-danske-egetraeer-afsloerer-deres-hemmeligheder/> (Besøgt 21/4 2026). Projektet er finansieret af Augustinus Fonden, og medvirkende er tillige Det Grønne Museum og Saxo-Instituttet, KU.

8 Projektet omhandler ikke de ganske mange træer, der siden 1800-tallets sidste årtier er plantet med det eksplícitte formål at skabe erindringssteder, se Adriansen 2011.

systematisk belyst i dansk forskning, idet den eksisterende litteratur om veteraner alt overvejende er af deskriptivt katalogiserende karakter.⁹

Egens symbolik

Egen har gennem århundreder været tillagt symbolske betydninger, der i sig selv har kunnet danne grundlag for en særlig bevaringsinteresse. Agern og genstande af eg indgår i mange arkæologiske fund, og meget tyder på, at træet og dets frugter havde en stor betydning for mange tidlige landbrugskulturer.¹⁰ Det er derfor ikke så mærkeligt, at træarten blev tilskrevet en lang række foranderlige konnotationer.¹¹ Et af de ældste kendte eksempler på en helligdom opstået omkring et egetræ er således Dodona-lunden i det græske Epirus, der var viet til Zeus.¹² Stedets præster tog bl.a. varsler efter løvets raslen.¹³

Som symbol associeres egetræet typisk med egenskaber såsom langt liv, styrke, frugtbarhed og robusthed.¹⁴ Og selv om arten faktisk *har* stærkt ved og en potentiel levetid på 700-1000 år, kan der undertiden være en tendens til, at det stærke symbolsprog så at sige overdøver træets reelle kendetegn.¹⁵ Med forfatteren og højskolemanden Mads Lidegaards ord var der nemlig

”mange grunde til, at egen fik en særlig plads i folkets bevidsthed. Den bliver ældre end de fleste andre træer og indgyder alene derved og ved sit ærværdige og maleriske udseende umiddelbar respekt og tryghed [...] Egen er, som det er udtrykt, hvad ørnen er blandt fuglene og løven blandt dyrene: Træernes konge, der står for styrke og vælde”.¹⁶

Det var den symbolske betydning, som magthaverne i det gamle Rom benyttede, når de kronede særligt fremtrædende borgere med hæderskranse af egeløv.¹⁷ Eller når Det Tredje Rigets elitekorps SS (Schutzstaffel) benyttede egebladet som emblem.¹⁸ I

9 Se f.eks. Brøndegaard 1987, Lidegaard 1996 og Holten 1998.

10 Rival 1998; Logan 2005.

11 Watkins 1998, s. 93.

12 Hagender 2001, s. 89f.

13 Strabon: Geografika, https://www.loebclassics.com/view/strabo-geography/1917/pb_LCL182.317.xml?readMode=recto (Besøgt 21/4 2026).

14 Pater 2017, s. 14ff; Leroy, Plomion & Kremer 2020, s. 1012.

15 Thomas 2012, s. 257; Leroy, Plomion & Kremer 2020, s. 1016.

16 Lidegaard 1996, s. 46; jf. også Lunn 2022, s. 22.

17 Plinius d.æ.: *Historia Naturalis* 16:3, <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0137%3Abook%3D16&force=y> (Besøgt 21/4 2026).

18 Coates 1998, s. 167.

middelalderens billedkunst synes det til gengæld helt generelt at have været egens frugtbarhed og agern, der havde prioritet, ikke træernes eventuelt høje alder.¹⁹

Den danske botaniker Christian Theodor Vaupell forklarede midt i 1800-tallet egens "ophøjede plads" blandt skovtræerne i den menneskelige forestilling med den æstetiske betragtning, "at den i højere grad end noget andet træ forener præget af styrke og skønhed".²⁰ Og heri har mange andre både før og siden været enige med ham.²¹ Hertil skal dog måske lægges, at nogle individer af egefamilien i højere grad end andre træarter med deres knortede, asymmetriske vækst har en tendens til med alderen at skille sig ud fra mængden, at fremstå med en egen *individualitet*.²²

Det egenartede

Det er artens biologi, der gør egen i stand til potentielt at leve betydeligt længere end noget menneske, og som derfor i vore øjne gør den til noget særligt. Når den som art bliver tillagt en helt enestående livskraft og modstandsdygtighed mod nedbrydende organismer som svampe og insekter, er dette dog en sandhed med forbehold.²³ For selv om visse individuelle ege opnår en særdeles høj alder, går det store flertal af skovbundens små kimplanter til i ung alder.²⁴ I denne artikel koncentrerer vi os altså om de få "udvalgte" individer, som klarer sig, men de er formentlig sjældent typiske eksemplarer af arten – snarere tværtimod.²⁵

Det var især de træer, hvis ved ikke egnede sig specielt godt som tømmer, der fik lov til at overleve længe. Skovrider Otto G. Konradsen fra Christianssæde på Lolland konstaterede således i 1920'erne, at

"kun få, bestemte bygningstyper af ege kan nå den virkelige kolossale størrelse, aksetræet [ø: et retvoksende træ] f.eks. ikke. Der skal en tidlig og kraftig grene-dannelse til, ofte en tvegedannelse [ø: deling af stammen], et bygningsanlæg, der kan bære grundlaget for en mægtig krone. Men mon ikke netop individ-spørgsmålet her spiller den mest afgørende rolle",

hvormed han formentlig tænker på de *genotypiske*, dvs. arvelige, anlæg.²⁶ I en lidt anden retning taler den britiske botaniker Oliver Rackham med sin konstatering af,

19 Bech 1971.

20 Vaupell 1863, s. 125.

21 Natural History of remarkable Trees, Shrubs and Plants 1831, s. 108; Bistrup 1943, s. 549.

22 Jones & Cloke 2002, s. 45.

23 F.eks. von Salisch 1911, s. 81ff; Österman 2001, s. 74.

24 Leroy, Plomion & Kremer 2020, s. 1013.

25 Gamle danske ege er tidligere behandlet af bl.a. Helms 1923, Fabricius 1925, Wegge 1925, Buchwald 1926, Nielsen 1957 og Nielsen 1973.

26 Konradsen 1928, s. 240.

at gamle ege ofte har fået kronen beskadiget gennem topstævning [o: beskæring].²⁷ Han lægger altså især vægt på træets *fænotypiske*, dvs. miljøformede, præg som følge af dets behandling. Ege, hvis krone var beskåret, kunne etablere en ny krone i form af såkaldte vanris.²⁸

Alle træers stammer består centralt af døde celler med faste cellevægge omgivet af tynde lag af levende celler under barken. En særlig mekanisk robust grundstruktur af denne konstruktion må være afgørende for egetræers evne til potentielt at blive meget gamle.²⁹ På et tidspunkt har deres størrelse endvidere gjort besværet med at fælde dem – transaktionsomkostningen om man vil – så stort, at man har undladt det, og siden er de begyndt at rådne i midten, hvilket har virket i samme retning.³⁰

Kulturhistorikeren Hugo Matthiessen tillagde en viljesbestemt beskyttelse stor betydning i sit forsøg på at forklare bevarelsen af veteraner:

“Stortræerne – skovens adel, som ingen vovede at røre – fik lov at stå hen, til den sidste gnist af liv sluktes i deres krop, ja så længe den døde skal overhovedet formåede at holde sig oprejst, – og når den endelig brød sammen, blev ruinerne liggende i dyng på skovbunden for langsomt at muldne bort og fortæres af biller og svampe [...] Disse billeder af forkrænkelighed var uadskillelige fra de gamle skove”.³¹

Med sit afrundende *memento mori*-motiv etablerer han således en (i egentlig forstand) organisk sammenhæng mellem egetræets biologi og dets symbolske anvendelse.

Når man skal forsøge at fortolke baggrunden for det enkelte egetræs lange levealder, må man imidlertid til indledning gøre sig et par forhold klart. Det ene er, at tykkelsestilvæksten er stærkt afhængig af jordbund og andre vækstbetingelser, og at man derfor ikke alene ud fra tykkelsen kan afgøre træernes alder.³² Der skal derfor som minimum en boreprøve af årringe til, hvilket imidlertid ofte vanskeliggøres af hulheder i træernes kerne.³³ Den anden er, at træernes diameterstilvækst i almindelighed – om end med store variationer – synes at øges indtil en vis alder, hvorefter den aftager. Man kan altså ikke blot ekstrapolere lineært tilbage i tid for at skønne om træets tykkelse på tidlige tidspunkter.³⁴

Det betyder eksempelvis, at Ulvedalsegen i Jægersborg Dyrehave, som i dag er en ruin bestående af to adskilte stammer hvis fælles omkreds er godt 10 meter, kan skønnes omkring 1600 at have haft en omkreds på ca. 3,8 meter (og en diameter på ca.

27 Rackham 1976/1990, s. 12.

28 Jensen 1965, s. 158; Henriksen & Sanojca 1983, s. 95f; Holten 1998, s. 26.

29 Bang 1967, s. 2; Holten 1998, s. 26.

30 Bang 1967, s. 4.

31 Matthiessen 1942, s. 58.

32 Bang 1927; Holten 1998, s. 27.

33 Bang 1967.

34 Bang 1967, s. 24ff; Holten 1998, s. 32f.

1,2).³⁵ Tilsvarende skønnes en eg i Torbenfeldt Dyrehave på Vestsjælland, som i 1998 blev målt til en omkreds på 7,8 meter, på grundlag af årringsmålinger på en stor, nedfalden gren, kun at være godt 300 år gammel.³⁶ Den første var altså dengang væsentligt mindre iøjnefaldende end nu, den anden eksisterede ikke engang, og spørgsmålet er derfor, hvor langt tilbage i tiden det giver mening at søge efter specifikke årsager til nutidige træers bevarelse.

Egetræet i tidligmoderne landskaber

Blot fordi egetræer kan blive meget gamle, har de ikke nødvendigvis været beskyttet med henblik på bevaring gennem hele livet, og spørgsmålet er, hvornår mennesker begyndte at tage sådanne hensyn til udvalgte træer. Egen har mange steder i verden nydt forskellige former for særlig beskyttelse, simpelthen fordi den som leverandører af værdifuldt konstruktionsmateriale udgjorde en strategisk ressource.³⁷ I Sverige tiltog statsmagten sig eksempelvis i 1700-tallet retten til egetræerne på store arealer.³⁸ Herhjemme var hugst af store individer af eg, bøg og ask siden middelalderen forbeholdt landets godsejere som såkaldt overskov, mens bønderne med visse restriktioner beholdt retten til de mindre træer (underskoven).³⁹

Det er imidlertid vigtigt at understrege, at nutidens veterantræer ikke nødvendigvis er vokset op i typiske skovmiljøer. Det tidligmoderne kulturlandskab var inden landboreformerne præget af glidende overgange mellem vegetationstyper og udpræget multifunktionalitet, og vore dages skarpe skel mellem skov og åbent land var stort set ukendt.⁴⁰ I Skåne, hvor man efter svensk forbillede opererede med en juridisk-økonomisk skelnen mellem udmark og indmark, der ikke fandtes i det nuværende danske område, fordeler de nulevende kæmpege sig i dag med 10% i gammel udmark, det vil bl.a. sige i skov, og 90% i indmarken, altså på ager- og engjorden.⁴¹ I England vokser gamle ege på mere end 300 år til gengæld i dag primært i parker eller skove, mens der findes væsentlig færre på marker og i levende hegn.⁴²

101 registrerede og målte danske kæmpege fordeler sig med 6 i Jylland, 5 på Fyn og Tåsinge, 20 på Lolland-Falster og de resterende 70 på Sjælland.⁴³ Heraf befinder de to tredjedele sig på moræneler, en ottendedel på smeltevandssand og -grus, mens

35 Det bedste 'fit' ($R^2 = 0,96$) for fem omkredsmålinger for perioden 1860-1998 er den eksponentielle funktion $y = 0,0449e^{0,0027x}$ (Excel).

36 Holten 1998, s. 74.

37 Barnes & Williamson 2011, s. 26.

38 Eliasson 2002.

39 Fritzbøger 2004.

40 Fritzbøger 2001.

41 Blomberg 2003.

42 Rackham 1980, s. 302.

43 Træernes lokalisering er analyseret i QGIS.

Ill. 1. Skovfogedegen i Klampenborg nord for København tegnet af den kulturhistorisk interesserede apoteker J.G. Burman Becker i 1860. Becker gengav ofte store træer på sine billeder af danske fortidsminder.

Kilde: Det kongelige Bibliotek (<https://digitalesamlinger.kb.dk/images/billed/2010/okt/billeder/object568139/da/>, besøgt 21/4 2026)

resten fordeler sig mellem marint sand og ler, ferskvandsdannelser, strandvolde og ekstramarginale aflejringer. Med hensyn til de landskabstyper, som træerne historisk var en del af, var lokalisering i skov (47%) og åbent land i form af eksempelvis marker og græsningsarealer (39%) i forhold til Videnskabernes Selskabs kortlægning fra årene 1762-1811 helt dominerende. Resten fandtes i overgangszoner mellem disse to typer (krat og skovbryn).

Nok så væsentlig for træernes bevarelse indtil vore dage har dog været de omgivende arealers ejendomsforhold. I de fleste tilfælde har disse en lang kontinuitet, og i forhold til den aktuelle situation fordeler træerne sig med 59% på tidligere majoratsgods eller stiftelser (f.eks. Jægerspris) og 33% i statsskov, hvoraf de 24 findes i Jægersborg Dyrehave, som har landets suverænt største koncentration af kæmpege. De resterende fordeler sig imellem købstadsjorder og privatgods. Når man ser bort fra Jægersborg Dyrehave, der som bynær lystskov har en helt speciel driftshistorie, er antallet af gamle egetræer i statsskovene altså forholdsvis sparsomt. Det synes således især at have været økonomisk velsituerede majoratsgodser med et driftsformål, som sigtede mod kapitalbevaring og en lang forrentningshorisont, der valgte at bevare sådanne træer i de århundreder, hvor fremtiden for nutidens kæmpege blev sikret.

Der kan have været mange grunde til denne bevidste fredning. Rent funktionelt havde det nok ofte betydning, at solitærtræer med gode vækstbetingelser generelt sætter mere frugt end trykkede træer i en tæt skovbevoksning. Som regel var enligt stående ege altså gode oldentræer, og eftersom efterårsmånedernes opfedning af svin på agern og bog var højt værdsat i fællesskabstiden, kan dette have givet et driftsøkonomisk incitament til at bevare sådanne ege.⁴⁴

Når man i dag ser på veterantræernes form, må uanvendelighed som tømmertræ som sagt have været en helt grundlæggende årsag til deres overlevelse. Men ved siden af dette negative udvælgelseskriterium må der også have været positive, der har kunnet finde mange forbilleder i fortidens symbolsprog omkring egetræet. Og med alderen er netop den, alderen i sig selv, blevet det bedste af alle argumenter for fortsat bevaring. For med en alder langt højere end noget menneskes, placerede de gamle træer sig på historiens snarere end på hverdagslivets skala.⁴⁵ Digteren Jens Baggesen skriver eksempelvis i digtet "Paradisfuglen" fra 1814 om en "lund, hvor skønhed bygger, hvælv om af evighedens eg".⁴⁶

Det var samme Baggesen, der allerede i begyndelsen af 1790erne fik indrettet en hul eg på Christianssæde som en moderigtig organisk-romantisk eneboerhytte med trappe, tag og dør, hvor han skrev digtet Landforvandlingen, hvori en strofe lyder:

"Her i Eegens Tempelvalte Hierte,
Stille, som det Skiul, der giemmer mig,
Renset fra hver Plet af jordisk Smerte,
Helliget i Fryd, jeg hører dig.
I Naturens Helligdom, omringet
Af dens Skabers Glands, en Engel lig,
Let, af salig Andagts Ild bevinget,
Skal Den glade Digter fatte dig."⁴⁷

I Skovfogedegen ved Klampenborg, der i dag har en diameter på ca. 225 cm, havde den lokale, katolske skovfoged angivelig indrettet et bederum, der senere profant benyttedes til opbevaring af tørv.⁴⁸ Netop romantikkens natur- og historydyrkelse i den over hele Europa udbredte engelske havemode befordrede antagelig et stærkt ønske hos mange om at bevare de gamle træer.⁴⁹ I både den tyske havebrugsteoretiker Christian Hirschfelds programatiske "Theorie der Gartenkunst" (1779-85) og den engelske landskabsarkitekt Humphry Reptons såkaldte "Red Books" fra 1790erne, hvori

44 Fritzboeger 1992, s. 112ff.

45 Holten 1919, s. 388.

46 Jansen 1963/85, s. 310.

47 <https://kalliope.org/da/text/baggesen2002092701> (Besøgt 21/4 2026).

48 Brøndegaard 1987, s. 308.

49 Pater 2017, s. 7.

han projekterede store landejendommers omformning til moderigtige landskabshaver, indtager solitærtræer en central rolle som pejlemærker, perspektivmagere og steder for hvile og refleksion.⁵⁰ Førstnævnte skriver således blandt andet, at

”[d]urch seinen Stand kann ein einzelner Baum nicht weniger wichtig werden, als durch seinen eigenthümlichen Charakter. Eine hohe Linde, die mit ihrem Schatten eine Hütte bedeckt, eine alte, hohle, den Umsturz drohend Eiche, die ihre sterbende Aeste über das Dach einer Einsiedelei hinstreckt [...] beweisen die Wahrheit jener Bemerkung”.⁵¹

I den danske reception af denne engelske mode går forkærligheden for solitærtræer klart igen.⁵² Til gengæld indtager egentlige kæmpetræer ingen fremtrædende plads af den simple grund, at sådanne træer var sjældne og kun lod sig placere i et smagfuldt moderne haveanlæg, hvis de tilfældigvis allerede fandtes på arealet. Det kunne f.eks. lade sig gøre i 1780'erne ved landstedet Dronninggaard nord for København, hvor der fandtes ”en lille lund, hvoraf en gammel meget busket eg danner midten” med bænke omkring.⁵³ En anden synes at have været en tyk træbul af ubestemmelig art brugt som ryglæn til bænk ved Liselund på Møn og gengivet på en lavering af Søren Læssøe Lange.⁵⁴

Funktion som pejlemærker og knudepunkter har mange træer dog antagelig også haft for helt almindelige mennesker, når de færdedes i datidens kulturlandskab.⁵⁵ Den jævne landbefolkning havde kun sjældent indflydelse på, om sådanne træer blev fredet og fik lov til at vokse sig særligt store, men historier om deres betydning blev bevaret i folkemindernes kollektive hukommelse. I flere landsdele, ikke mindst på Bornholm, blev nogle vejtræer således betegnet som ”brændevinsege”, fordi de traditionelt havde tjent som hvilesteder for mennesker på farten.⁵⁶ Andre træer har – mere eller mindre velunderbygget – været tillagt andre funktioner, der lokalt har forlenet dem med særlige kvaliteter og bevaringsbehov.

50 Hirschfeld 1780; Repton, se f.eks. <https://www.themorgan.org/collection/Humphry-Reptons-Red-Books>, <https://artsandculture.google.com/story/aAURzisMCmxZKA> og <https://www.doaks.org/resources/rare-books/plans-sketches-proposals-for-the-improvement-of-her-ladyships-villa-lately-purchased-called-brandsbury-at-wilsden-in-middlesex> (Besøgt 21/4 2026); se også Elling 1942/1979.

51 Hirschfeld 1780 (bd. 2), s. 31: ”ved sin placering kan det enkelte træ blive lige så vigtigt som ved sin særlige karakter. Et højt lindetræ, der med sin skygge dækker en hytte, en gammel, hul eg, der truer med at vælte, og som strækker sine døende grene over taget af en eremitbolig [...] bekræfter sandheden i denne bemærkning”.

52 Erichsen & Skak-Nielsen 2012; Mansa 1798.

53 Nystrøm 1930, upag.: ”un petit bosquet dont un vieux chene fort touffu fait le milieu”; Friis-Hansen & Slente 1987, s. 35

54 Erichsen & Skak-Nielsen 2012, s. 253.

55 Lynch 1990, s. 46ff.

56 Hansen 1943, s. 19; Hansen 1947, s. 36; Tiemroth 2014.

Folkelige forestillinger og praksisser forbundet med ege

Skoven er et grænseland, hvor mennesket møder ”den anden verden” og som er rig på sagn, fortællinger og historier om sære begivenheder og underlige væsner.⁵⁷ Den folkelige tradition om egen og dens dyrkelse udtrykker altså en forestillingsverden og virkelighedsopfattelse, som mennesker ifølge folkemindesamlere havde i en ikke nærmere bestemt fortid. Det er en anden opfattelse end vores, men for datidens mennesker var den antagelig ikke mindre virkelig.⁵⁸ Og sådanne forestillinger har formentlig bidraget til at bevare bestemte træer.

Egetræet og dets ved har været genstand for folkelig dyrkelse gennem hundredvis af år. I den danske folketro er egetræet den træart, om hvilken der er bevaret flest beretninger, måske fordi, som den folkloristisk interesserede skovrider Poul Lorenzen skriver med et ekko fra Vaupell, egen beskæftiger fantasien så stærkt, da den forener styrke og skønhed.⁵⁹ Og netop egens styrke og holdbarhed har haft stor betydning for folketroen. Det var ofte ved gamle, hule egetræer, at man kunne træffe genfærd. Der kunne være tale om landmålere, der havde gjort forkert skel, kvinder, der havde født i dølgsmål, eller mordere, der havde forsøgt at dække over deres forbrydelse. Disse gengangere skulle manes ned, og det skete ofte ved, at en præst læste over dem, hvorefter der blev rammet en pæl i jorden, ofte en egepæl, fordi den var stærkere end andre træarter.⁶⁰

Egetræer blev brugt som brandtræer, en slags uofficiel brandforsikring, hvor ild med en besværgelse blev sat hen i et træ, der stod tæt på gården, som skulle beskyttes mod brand. Blev træet fældet eller faldt i en storm, ville gården angivelig bryde i brand. Det var en udbredt praksis at have brandtræer, specielt i Syd- og Sønderjylland, også af andre træarter end eg.⁶¹ Omvendt brugte man under 1700-tallets kvægepestperioder at drive køerne hen over ild for at beskytte dem mod sygdommen. Ilden i alle landsbyens ildsteder blev slukket, og der blev lavet ny ild til formålet ved at bore i en egepæl og derefter antænde bål.⁶²

Der har endvidere øjensynlig været historisk tradition for at aflægge ed under store egetræer, og der er i tidens løb planlagt mange mere eller mindre drabelige handlinger i deres skygge. En af de meget spektakulære foregik ved Sværgeegen på Bækkeskov, et blandt de største eksisterende danske egetræer. Her lavede 21 hovbønder i 1738 en sammensværgelse og svor med hånden på et leblad, der var stukket ind i egetræet, at slå den berygtede herremand til Bækkeskov, Ahasverus Becker, ihjel.

57 Jensen 1999, s. 91.

58 Piø 1966, s. 67; Katajala-Peltomaa & Toivo, 2022.

59 Lorenzen 1944, s. 7.

60 Lorenzen 1944, s. 54ff.

61 Brøndegaard 1979, s. 330ff.

62 Lorenzen 1944, s. 51.

Udåden blev udført, men kostede elleve gerningsmænd livet ved henrettelse på gerningsstedet, mens to undslap og de øvrige fik hårde fængselsstraffe.⁶³

Ser man på hele træet som enkeltindivid, var det dog overvejende egen, som blev opsøgt og brugt til helbredelse af forskellige dårligdomme. Det hænger formentlig sammen med dens ofte særegne udseende, når den vokser mere uregelmæssigt end andre træarter og f.eks. danner "øjer" ved, at to større grene, der udgår fra samme punkt, vokser sammen igen højere oppe. Åbningen er så blevet brugt til helbredende ceremonier, og i 1932 lavede kulturhistorikeren August F. Schmidt en oversigt over hultræer i Danmark på baggrund af det folkemindestof, der var indsamlet. Af de 45 listede træer var 18 ege, mens ni var bøge og dertil få ask, æble, hyben og hyld, og resten blot "træ".⁶⁴

Det mest berømte hultræ i vore dage og et af de få endnu eksisterende er Kludeegen i Leestrup Skov i Sydsjælland, også kaldet Kludetræet eller Pjalteegen. Hullet forsvandt imidlertid, da træet mistede en meget stor gren i voldsomt ødelæggende storme i 1967.⁶⁵ Det opsøges dog tilsyneladende stadigvæk, da der aktuelt hænger klude af nyere dato på træet, og den var kendt for at kunne helbrede alskens onder som f.eks. engelsk syge, vantrevenhed, vorter, tuberkulose, buldne fingre, tandpine, bylder, spedalskhed, ringorm, brok og pest, men det var vigtigt at søge egen på den rette måde, ellers udeblev virkningen. Der er beskrevet flere, let varierende metoder, men de indebar som regel, at den syge person skulle kravle nøgen igennem hullet flere gang, bedst på torsdage, og gerne flere uger i træk. Det hele skulle foregå i tavshed, og vigtigst af alt, der skulle efterlades et klædningsstykke i træets grene. En slags offer og bevis på, at træet tog dårligdommen på sig.⁶⁶

Boede man imidlertid i en egn, hvor der ikke var et hultræ, så kunne man lave et. Der er mange eksempler på, hvordan unge ege blev flækkede, så f.eks. et barn kunne krybe igennem åbningen, hvorefter træet blev lukket igen og forbundet. Barnet ville så få det bedre, hvis træet voksede sammen igen. Eller man greb til andre liminalitetssymboler såsom en døråbning, en græstørv med hul igennem eller en trappestiges trin.⁶⁷

Dyrkelsen af det enkelte egetræ har uden tvivl haft lokal betydning for bevarelsen af træer, og der er flere fortællinger om, hvordan skovfolk har undslået sig fra at fælde dem. Kludeegen i Leestrup Skov skulle hugges om, men "da Skovrideren, der mærkede Træerne, som skulde ryddes, kom til Egen, tabte han Jernet, og han tog den Hændelse som et Varsel", og egen blev skånet.⁶⁸ Eller som historien fortælles af forfatteren Helge Qvistorff, hvor det ender med, at hverken skovarbejder, skovløber,

63 Lidegaard 1996 s. 107, Lorenzen 1944 s. 53.

64 Schmidt 1932, s. 52.

65 Qvistorff 1995, s. 45.

66 Evensen 1968.

67 Ottosen 1997, s. 318.

68 Schmidt 1932, s. 52.

skovfoged eller skovrider vil tage ansvaret for Kludeegens fældning, og at hvis træet skulle fældes, "måtte baronen selv gøre det!".⁶⁹ Kludeegen består, og i dag er det ikke svært at finde den: Der står et skilt og viser vej. Det var en anden oplevelse forfatteren Martin A. Hansen havde, da han ville opsøge træet. I hvert fald var det ikke så nemt at få de lokale til at vise vej. Måske ville de holde dyrkelsen af træet for sig selv og ikke dele den med tilfældige turister, der ikke udviste tilstrækkelig respekt overfor "Helligdommen".⁷⁰ Det fortælles også, at træet har "gjort modstand" mod at blive fældet, hvilket bl.a. er tilfældet med et tidligere velbesøgt hultræ i Ganneskov ved Karise. Hver gang man forsøgte at fælde det, "er Øksen sprungen tilbage, som fra en Sten, eller der har vist sig Gnister fra Træet".⁷¹

En ting er at frede et træ ved at undlade at fælde det, noget ganske andet at iværksætte materielle interventioner for at forlænge dets liv, og det findes der især fra det 20. århundrede en del eksempler på. Besøger man Kongeegen i Jægerspris Nordskov, vil man se, at den går med krykker, både af metal og træ. I dag er der kun en enkelt stor "skal" af træet tilbage, men tidligere var der flere, og de var holdt sammen af jernstænger. Det menes, at stængerne allerede blev anbragt i årene efter 1854, hvor Frederik 7. opholdt sig på Jægerspris, og måske endda på den historisk interesserede konges eget initiativ.⁷² Samtidige billeder gengiver dog træet uden kunstig understøttelse, der ses første gang på en radering fra 1880'erne.⁷³

Et andet kendt eksempel på aktiv bevaring kan man se resterne af på den meget store Valdemarseg på Corselitze på Falster. Den står nu frodig og grøn, men i 1914 var der brug for en "trædoktors" assistance. Træet var svækket og stammen så hul, at der kunne stå en hest derinde. Ingeniøren John Fr. Waterwal kom fra Gentofte og forestod arbejdet med at hælde cement i og plumbere åbningerne med blyplader. Det tog tre uger.⁷⁴

Andre kendte træer er også blevet "repareret", f.eks. Bolleregen og den tidligere omtalte Kludeeg, der i 1968 blev beskrevet som havende "cementplomberede sår",⁷⁵ og der er i tidens løb gjort store anstrengelser for at forlænge træers levealder. Krykker, stænger, wirer og plader. Træ, jern, cement og bly. Der arbejdes fortsat med pleje af træer, mere nu end tidligere, da der er større fokus på bytræer og deres betydning for det lokale miljø og ikke mindst biodiversiteten. Dog er cement og bly i dag skiftet ud med selektiv beskæring, fysisk støtte og jordforbedring.

69 Qvistoff 1995, s. 45.

70 Hansen 1961, s. 52.

71 Schmidt 1932, s. 49.

72 Nielsen 1960, s. 9.

73 Schovelin 1887, planche 9.

74 Qvistoff 1995, s. 57.

75 Evensen 1968, s. 13.

Ill. 2. Skovfogedegen på radering af Axel Schovelin udgivet i 1887. Helt tilbage fra begyndelsen af 1800-tallet blev store, gamle træer i flere tilfælde benyttet som motiv ved større billedserier. Schovelin udgav 1881-91 en sådan serie på 21 numre. Kilde: Schovelin 1887, nr. 5

Individualisering og navngivning

Når egetræer i højere grad end de fleste andre arter har været tillagt særlige betydninger, hænger det antagelig sammen med deres med alderen krogede vækst.⁷⁶ De skiller sig ud, antager individualitet og ligefrem "personlighed", og det er næppe noget tilfælde, at den engelske filosof John Locke i sin analyse af fænomenet individualitet netop peger på, at "an oak, growing from a plant to a great tree, and then lopped, is still the same oak".⁷⁷ Eller som arboretforstander Carl Syrach-Larsen skrev: "Egene er individualister. Allerede i deres grenbygning er de indbyrdes meget forskellige, og deres evne til at udvikle ny krone og væbne sig med »vanris« er ligeledes langt fra ens hos alle ege".⁷⁸

Individualiteten befordrer identifikation med det særegne egetræ, sådan som det f.eks. sker i Steen Steensen Blichers digtning.⁷⁹ Et langt senere mindeskrift om den konservative konseilspræsident (og forstkandidat) Estrup fortæller som tekst til et billede af en stor eg, at "[i] Kongsdals Vænge står denne eg, stærk er stammen, vidt-

76 Jones & Cloke 2002, s. 33f.

77 Locke 1694/1924, s. 185; jf. også Wilson 1999, s. 3

78 Syrach-Larsen 1970, s. 64.

79 Blicher 1844/1935, s. 44.

favnende kronen, hård af blødeste muld den steg. I livets susen er alvor tonen. Det er Estrups Eg, hans, som engang selv stod som egen i Danmarks vang”.⁸⁰

Af identifikation eller måske undtagelsesvis af træets særlige tømmer værdi (hvis det da ikke var for knudret) udsprang undertiden navngivning. Fra gammel tid indtog egen ifølge skovbrugsprofessor Adolf Oppermann ”en anden Stilling i Skovbruget: Den var et Træ af 1ste Rang. Forstmanden kendte Skovens store værdifulde Gavntræ-Ege, maaske endog ved Navn”.⁸¹ Og af de 101 nu kendte kæmpege knyttet der i dag navne til de 84, hvoraf de 17 må betegnes som deskriptive karakteristikkere af formen ”Den tykke eg ved Rodstenseje”, mens 67 er egentlige egennavne.⁸² Til disse regnes sekundærnavne med reference til sted – (f.eks. Bolleregen) eller personnavne (f.eks. Bismarcksegen). Eftersom navngivning af et træ meget vel kan have haft betydning for dettes efterfølgende forvaltning og beskyttelse, er spørgsmålet om trænavnenes produktionstidspunkter yderst relevant, men ikke nemt at besvare.

Etnobotanikeren V.J. Brøndegaards oplysninger om førsteomtaler af gamle ege-træer relaterer sig ikke til omtale af *navn*, men alene til omtale af et identificerbart eventuelt navngivet *træ*. Det er derfor ikke muligt alene på grundlag af hans righoldige materiale at gennemføre en dækkende undersøgelse af navngivningens kronologi. Det er ikke desto mindre påfaldende, at af hans 431 kilder til træernes førsteomtale (og dermed til deres mulige navngivning) stammer 99% fra tiden efter 1800, og 52% fra tiden efter 1900.

Meget tyder altså på, at navngivning af egekæmper i alt væsentligt er et moderne fænomen, idet et af de første eksempler er den *Graads-Eeg*, der er vist på et stik fra 1823 af en skovbegravelse på Gisselfeld.⁸³ Det er ligeledes påfaldende, at historikeren Christian Molbech i sin beretning om et besøg i Jægerspris i begyndelsen af 1800-årene begejstret fortæller om ”en ældgammel eg, som vist har få af sin lige, og fortjener fuldt såvel som andre mærkværdige træer, at dens erindring bevares, når den selv ikke mere er til”.⁸⁴ Men træets nutidige navn, ”Kongeegen”, angiver han ikke, og hvis det havde været kendt på tiden, havde han trods alt nok nævnt det. Synonymformen ”Frederiksegen” gør da også en navngivning knyttet til Frederik VII og hans tid på Jægerspris yderst sandsynlig.⁸⁵ Tilsvarende er de eneste to blandt Jægersborg Dyrehaves rekordstore beholdning af kæmpege, der kan godtgøres at have været navngivet før 1900, *Ulvedalsegen*, der benævnes således af Vaupell i 1863, og *Klampenborgegen* (identisk med Skovfogedegen), hvis afbildning i 1887 er navngivet af grafikereren Axel Schovelin.⁸⁶ Alle andre navne på lystskovens kendte ege synes først produceret i det 20. århundrede.

80 Brøndsted 1925, forsiden.

81 Oppermann 1932, s. 1.

82 Nogen entydig skelnen mellem disse to navnetyper er ikke mulig.

83 Erichsen & Skak-Nielsen 2012, s. 85; jf. Elling 1942/1979, s. 101.

84 Molbech 1815, s. 24f; egen omtales ligeledes uden navn i Feldborg 1824 II, s. 3.

85 Brøndegaard 1987, s. 303; Vaupell 1863, s. 129 knytter den derimod til Christian VIII.

86 Schovelin 1881-1891.

Naturmindesmærker

Mindesmærker – ægte såvel som fingerede – spillede en central rolle i 1700-tallets ”følsomme landskab”.⁸⁷ Som følelsesfremkaldende erindringssteder fandt både kunstneriske artefakter og naturgenstande derfor stor anvendelse, og gennem 1800-årene steg ikke mindst interessen for såkaldte *naturmindesmærker* stærkt. I 1861 pålagde kongen således finansminister C.E. Fenger ”at lade undersøge, hvilke ærværdige eller mærkelige gamle træer eller trægrupper, der endnu måtte forefindes i statsskovene”.⁸⁸ Adjektivet *mærkelig* betød på den tid værd at lægge mærke til.

Som resultat af denne ordre udarbejdede chefen for *Forst- og Jagtkontoret*, Frederik von Wimpffen, to år senere, i 1863, en ”Fortegnelse over mærkelige Træer og Trægrupper i Statsskovene i Kongeriget og Hertugdømmet Slesvig” med omtale af mere end hundrede enkelttræer eller trægrupper. Af disse træer, der herefter skulle bevares, ”indtil de ved ælde måtte forsvinde”, blev atten identificeret ved navn, men blandt dem var kun seks egetræer, nemlig *Tvillingtræet* (sammenvokset eg og bøg) i Jægersborg Hegn, *Caroline Amalies Eg* i Silkeborg Nordskov, *Den Store Eg* i Augustenborg Sønderskov, og *De tre Griffenfeldske Ege* ligeledes ved Augustenborg.

Von Wimpffens opgørelse havde i øvrigt en stærk overvægt af bøge, hvilket antagelig afspejler en forandring over tid i træarternes symbolske betydning.⁸⁹ Indtil 1700-tallet synes bøgen ikke at have været tillagt nogen særlig betydning som national markør, og skønlitteraturen nævner den sjældent. Det ændrede sig med romantikken. Digteren Adam Oehlenschläger fremhævede bøgen som det typisk danske træ længe før han omkring 1820 skrev det, der skulle blive Danmarks nationalsang.⁹⁰ Og det skete altså, som fremhævet af historikeren Johannes Steenstrup, parallelt med bøgens fortrængning med menneskets hjælp af egen som danske skoves dominerende træart.⁹¹ Som denne skriver:

”Dersom det kunde tænkes, at der paa Kong Kristian VII’s Tid rejstes et Mindesmærke for den menige danske Kriger i Hæren – hvilket er ganske utænkeligt – vilde man afgjort have smykket denne Kriger med en Egekrands om Haaret eller sat Egeløv i hans Haand, men lige saa naturligt var det, da man i den nyvakte Ungdomstid under Kong Frederik VII og i de nationale Forhaabningers Vaartid gav den tapre Landsoldat Bøgens Gren i Haanden”.⁹²

87 Damsholt 1999; Erichsen & Skak-Nielsen 2012.

88 Rigsarkivet: Skov- og Naturstyrelsen, Skovreguleringen, Fortegnelse over mærkelige Træer og Trægrupper i Statsskovene i Kongeriget og Hertugdømmet Slesvig, 2.3.1863.

89 Ud af 94 poster indgår eg i 26 (28%) og bøg i 56 (60%).

90 Steenstrup 1923, s. 276.

91 Steenstrup 1923, s. 280ff.

92 Steenstrup 1923, s. 286.

Måske var der i denne fornyede træartssymbolik også i nogen grad tale om en tilpasning til Danmarks nabolande. Blicher karakteriserede således kontrasterende Skandinavien og Danmark som henholdsvis ”granneskov og bøgelund”.⁹³ Og i Tyskland betragtede mange i stigende grad egen som

”der deutsche National- und Volksbaum. Wenn auch in anderen Ländern Eichen wachsen und stattliche Grössen erreichen, haben Klopstock und sein Kreis doch die Eiche für die Deutsehen in Anspruch genommen als »ausschlieslich erb- und eigentümlich uns Deutschen zugehörig«”.⁹⁴

Det sene 1800-tals turistguider omtalte fra tid til anden særlig bemærkelsesværdige træer med navns nævnelse. Forfatteren Andreas Andersen Feldborg fortæller i 1824 i generelle vendinger sine udenlandske læsere, at ”[t]he beech, the national tree of Denmark, flourishes here in superlative vigour, overtopping the oak, of which, however, many very fine specimens are also observed”, ligesom han priser Frederiksborg-egnens bøge og ege af ”majestic dimensions”.⁹⁵ Og journalisten P.V. Grove fortæller i ”Danmark. Illustreret Rejsehaandbog” fra 1879 bl.a. om *Baggesens Eg* ved Christianssæde, hvorefter han fortsætter, at

”[f]ølger man vejen fra gården gennem skoven forbi skovløberhuset, fører en vej t.v. ind til en åben plads, hvor der står et andet stort og smukt egetræ, Adam kaldet (24 fod i omkreds); et gammelt bøgetræ Eva stod tidligere ved siden af Adam, men styrtede om for nogle år siden”.⁹⁶

Statsskovvæsenets registrering og administrative fredning af bemærkelsesværdige træer blev videreført, da Landbohøjskolens botanikprofessor Johan Lange og forstodent P.E. Müller i 1879 udsendte en generel opfordring herom til dansk skovbrug.⁹⁷ De henviste til, at hvor ”der i de senere år er vakt en levende og almindelig interesse for at bevare og undersøge de talrige historiske og forhistoriske mindesmærker i vort fædreland”, havde ”også den danske natur [...] en arv fra tidligere tider, som der bør fredes om”. En sådan fredning skulle imidlertid ikke kun ske af historisk og æstetisk interesse, ”[m]en særlig for skovdyrkeren og botanikeren har det en ikke ringe interesse at erfare, hvor høj alder og hvilken udvikling træer af forskellige arter under gunstige omstændigheder kunne opnå i vort klima”. De bad derfor læserne om at tilsende sig beskrivelser af sådanne ”ved størrelse, formskønhed eller alder særligt

93 Steenstrup 1923, s. 279.

94 Lange 1937, s. 7: ”det tyske national- og folketræ. Selvom egetræer også vokser og når anelige størrelser i andre lande, hævdede Klopstock og hans kreds om tyskerne, at egetræer ’udelukkende var forbundet arveligt og særegent med os tyskere’”.

95 Feldborg 1824 I, s. 31, 93.

96 Grove 1879, 2. del, s. 142.

97 Lange & Müller 1879.

mærkelige træer eller trægrupper”. Det vides ikke, hvad der kom ud af opfordringen, men Johan Lange kunne i 1892 publicere en liste over 263 særlige træer af mange forskellige arter.⁹⁸ Blandt dem fandtes bl.a. de navngivne *Christians Eg*, *Kammerherrens Eg* og *Gl. Kammerherrens Eg* alle på den fynske herregård Ravnholt.

Naturfredningens tidsalder

Inspireret af botanikeren Hugo Conwentz, der gennem en årrække havde registreret tyske Naturdenkmäler, var Müller i 1905 medstifter af Danmarks første naturfredningsorganisation, ”Udvalget for Naturfredning”, der fik den verdensberømte botaniker Eugenius Warming som sin første formand.⁹⁹ Det fik gennem henvendelser til private lodsejere og statslige institutioner udvirket en række administrative fredninger. Til det første tiårs indsats hørte ikke helt få træfredninger, af hvilke en del meget vel kan have været videreførelser af von Wimpffens 1863-fredninger, eksempelvis *Lodsbøgene* i Ulkerup Skov i Odsherred, som i mellemtiden var blevet navngivet.¹⁰⁰ En eg med samme funktion er i øvrigt allerede angivet nord for Dragør på et søkort over Øresund fra 1688 (”Dragør Eg”).¹⁰¹ Hertil kan bl.a. nævnes fredning af en monumental eg i Østofte Præstegårdsskov på Lolland samt ved aftale med Kong Frederik den Syvendes Stiftelse på Jægerspris i 1917 en række gamle ege, herunder de nu navngivne *Kongeegen*, *Storkeegen*, *Snoegen*, *Bregneegen* og *Dyrnæsegen*.

Efter omfattende plighugster (hugster udover det planlagte og i økonomisk forstand bæredygtige) under Første Verdenskrig blev Jægersborg Dyrehave en prøvesten for naturfredningsbevægelsens samfundsmæssige styrke, og der blev i den forbindelse bl.a. i 1919 nedsat et ”Udvalg om den fremtidige Drift af Jægersborg Dyrehave set fra et landskabeligt Synspunkt”. I udvalgets arbejde indgik fredning af monumentale eller historisk interessante træer og trægrupper blandt hvilke det udpegede 21 egetræer (heriblandt to trægrupper, der hver er talt som et træ).¹⁰² I sammenligning med tidligere tilsvarende fortegnelser springer det først og fremmest i øjnene, at samtlige træer nu er navngivne. Nok så bemærkelsesværdigt er det imidlertid, at det kun har været muligt at finde en ældre gengivelse af et ud af samtlige disse trænavne, nemlig de ovenfor omtalte oplysninger om Ulvedalsegen hos Vaupell 1863. Alle andre navne

98 Lange 1885; Lange 1892, s. 87-94.

99 Conwentz 1904; Mentz 1909, s. 20.

100 Det kongelige Bibliotek, *Addamenta* 342, 2°: Protokol over fredede Naturmindesmærker i Gjenpart af den af Udvalget for Naturfredning førte Fortegnelse.

101 Det kongelige Bibliotek: Jørgen Dinesen: *Accurat Söe og Land Cort offver Amager, Saltholm, Hveen og langs Kysten fra Kiöbenhavn til Helsingör. Efter Kongl. May's Allernaadigste Befaling indrættet Anno Christi 1688 paa Nye Viis og Geometrische Maade, 1688* (<https://digitalesamlinger.kb.dk/maps/kortsa/2012/jul/kortatlas/object72862/da/>, besøgt 21/4 2026).

102 Udvalgsbetænkning vedrørende den fremtidige Drift af Jægersborg Dyrehave set fra et landskabeligt Synspunkt, 1919-20, s. 13-15.

Ill. 3. Foto af Skovfogedegen taget af skovbrugsprofessor Johannes Helms i 1924. Billedserier med træer tjente ikke kun æstetiske men også undertiden videnskabelige formål. Kilde: Det Grønne Museum

optræder øjensynlig her for første gang, fordi de af pragmatiske grunde er blevet dannet netop i forbindelse med udvalgsarbejdet.

Meget tyder altså på, at det i mange tilfælde har været den organiserede interesse og indsats for beskyttelse af gamle træer, der foranledigede navngivningen, snarere end en lang, folkelig tradition. Denne tendens afspejler sig tillige i botanikeren Kristian Raunkiær's grundige studier i Dyrehaven i 1930'erne, hvor han undersøgte ikke færre end 1774 af områdets egetræer.¹⁰³ I den forbindelse var individuel navngivning som karakterisering af de enkelte træer selvsagt irrelevant, så i stedet grupperede Raunkiær træerne i 35 navngivne grupper, af hvilke flere siden har dannet skole, f.eks. Fort-Gruppen, Vaupells Gruppe og Eremitage-Gruppen. I forbindelse med Anden Verdenskrigs fornyede pligthugster bestemte staten i øvrigt i sommeren 1944, at ingen af statsskovenes ege med anslået alder på over 400 år måtte fældes uden fredningsmyndighedernes godkendelse.¹⁰⁴

103 Raunkiær 1937.

104 Johansen 1952, s. 18.

Konklusion

Det var øjensynlig først for alvor med romantikkens dyrkelse af natur-historiske naturmindesmærker, at lokale skovejere gjorde store gamle veteraner til genstand for en sådan beskyttelse, at de fik mulighed til at fortsætte deres vækst til vore dages kolossal-format. Fredningen havde oftest blot form af undladelse af hugst, men med tiden fandt også forskellige former for mekanisk understøttelse anvendelse. De ældste nulevende træers overlevelse indtil sådanne bevidste beskyttelsesforanstaltninger må først og fremmest skyldes deres uanvendelighed som tømmertræ på grund af sekundære kronedannelser, hulheder osv., hvortil også træernes rolle i folkelige forestillinger og praksisser dog undertiden kan have haft betydning. Endvidere tyder en særlig stor forekomst af veteraner på tidligere majoratsgods på, at et solidt kapitalgrundlag og en lang planlægningshorisont muliggjorde langsigtet fredning. Træernes i nutiden kendte, individuelle navne synes som hovedregel dannet samtidig med (eller efter) fredningen, og især synes folkelig, antikvarisk og/eller driftsmæssig interesse i at kunne identificere træerne under et at have været hovedbegrundelsen for deres navngivning.

Litteratur

- Adriansen, Inge 2011: *Erindringssteder i Danmark. Monumenter, mindesmærker og mødesteder*. Museum Tusulanums Forlag.
- Bang, J. 1927: "Gamle Ege paa Oreby og Berritzgaards Skovdistrikt". *Dansk Skovforenings Tidsskrift*, 12, s. 16-35.
- Bang, Lars 1967: *Diametertilvækst og aldersbestemmelse for gamle ege. Navnlig med henblik på videreførelsen af Raunkiaers undersøgelser fra 1934*. Utrykt storopgave i skovbrugshistorie, Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole.
- Barnes, Gerry & Tom Williamson 2011: *Ancient Trees in the Landscape. Norfolk's arboreal heritage*. Windgather Press.
- Bech, Mary W. 1971: *Træerne i de illuminerede manuskripter gennem 1000 aar*. Rhodos.
- Bistrup, Carl 1943: "Store Ege paa Torbenfeldt". *Dansk Skovforenings Tidsskrift*, 28, s. 548-554.
- Blicher, Steen Steensen 1844: "Min Vinterbestilling i 1842 & 1843". *Samlede Noveller* 6, Randers.
- Blomberg, Per 2003: "Artvis beskrivning". P. Blomberg & M. Billqvist (red.): *Skånska Jätteträd deras förekomst, betydelse och historia*. Naturskyddsföreningen i Skåne, s. 27-73.
- Brøndegaard, V.J. 1987 (2. udg.): *Folk og Flora* 1. Rosenkilde og Bagger, s. 271-324.

- Brøndegaard, Vagn J. 1979: "Traditioner om træer". *Sønderjysk månedsskrift*, 55:10, s. 321-348.
- Brøndsted, K.G. 1925: *J.B.S. Estrup 1825 – 16. April – 1925*. Højres Fond.
- Buchwald, Erik 1926: "Gamle Ege paa Grevskabet Frijsenborg". *Dansk Skovforenings Tidsskrift*, 11, s. 22-59.
- Conwentz, Hugo 1904: *Die Gefährdung der Naturdenkmäler und Vorschläge zur ihrer Erhaltung*. Berlin.
- Damsholt, Tine 1999: "En national turist i det patriotiske landskab". *Fortid og nutid* 1999, s. 3-26.
- Eliasson, Per 2002: *Skog, makt och människor. En miljöhistoria om svensk skog 1800-1875*. Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien.
- Elling, Christian 1942/1979: *Den romantiske Have*. Danske Studier. Gyldendal.
- Erichsen, John & Luise Skak-Nielsen 2012: *Naturen & Kunsten – landskabshavens kulturhistorie i Danmark 1780-1830*. Forlaget Historismus.
- Evensen, Olav 1968: *Klude-egen i Lestrup skov*. Privat tryk.
- Fabricius, O. m.fl. 1925: "Gamle Ege i Danmark". *Dansk Skovforenings Tidsskrift*, 10, s. 379-382.
- Feldborg, Andreas Andersen 1824: *Denmark Delienated, or Sketches of the Present State of That Country* I-II. Edinburgh.
- Fleischer, Esaias 1779: *Forsøg til en Underviisning i det Danske og Norske Skov-Væsen*. København.
- Friis-Hansen, Jens B. & Finne Slente 1987: *Frédéric de Coninck og Dronninggaard. En mosaik af tekster og billeder*. Historisk-Topografisk Selskab for Søllerød Kommune.
- Fritzbøger, Bo 1992: *Danske skove 1500-1800. En landskabshistorisk undersøgelse*. Landbohistorisk Selskab.
- Fritzbøger, Bo 1994: *Kulturskoven. Dansk skovbrug fra oldtid til nutid*. Gyldendal.
- Fritzbøger, Bo 2001: "Fortidens grænseløse landskaber". T. Hels m.fl. (red.): *Grænser i landskabet*. Odense Universitetsforlag, s. 135-156.
- Grove, P.V. 1879: *Danmark. Illustreret Rejsehaandbog*. »Nutidens« Forlag.
- Hagender, Fred 2001: *The Spirit of Trees. Science, Symbiosis, and Inspiration*. Continuum.
- Hansen, Ellen 1943: "Historiske Optegnelser om Trævæksten paa Bornholm". *Dansk Skovforenings Tidsskrift*, 28, s. 11-22.
- Hansen, Ellen 1947: "Brændevinsege og andre Ege". *Jul paa Bornholm*, s. 36-38.
- Hansen, Martin A. 1961: "Kludeegen". *Tanker i en skorsten*. Essays. Gyldendal, s. 48-54.
- Helms, Johannes 1923: "Kæmpe-Egene i Jægerspris Nordskov". *Dansk Skovforenings Tidsskrift*, 8, s. 500-521.

- Henriksen, H.A. & K. Sanojca 1983: "Bøgeunderskovs betydning for udvikling af vanris på Stilkeg (*Quercus robur* L.)". *Det Forstlige Forsøgsvæsen i Danmark*, 39:1, s. 93-119.
- Hirschfeld, C.C.L. 1780: *Theorie der Gartenkunst* 2. Leipzig.
- Holten, Just 1919: "Gamle Ege i Grevskabet Christianssædes Skove". *Dansk Skovforenings Tidsskrift*, 4, s. 379-395.
- Holten, Niels Erik 1998: "Kæmpeege i Danmark. En beskrivelse af de 30 tykkeste træer". *Dansk Dendrologisk Årsskrift*, 16, s. 25-111.
- Jansen, F.J. Billeskov 1963/1985: *Den danske lyrik* 1. Hans Reitzels Forlag.
- Jensen, Charlotte S.H. 1999: "På grænsen til den anden verden". B. Fritzbøger (red.): *Skoven i lokalhistorien*. Dansk Historisk Fællesråd & Skovhistorisk Selskab, s. 91-101.
- Jensen, Th. 1965: "Et forsøg på aldersbestemmelse af Storkeegen og Kongeegen i Jægerspris Nordskov". *Dansk Dendrologisk Årsskrift*, 2:II, s. 248-160.
- Johansen, Vagn 1952: *Det danske Skovbrug i Krigs- og Efterkrigstiden 1939-50*. Dansk Skovforening.
- Jones, Owain & Paul Cloke 2002: *Tree Cultures. The Place of Trees and Trees in their Place*. Berg.
- Katajala-Peltomaa, Sari & Raisa Maria Toivo 2022: "Introduction: Religion as Historical Experience". *Histories of Experience in the World of Lived Religion*. Palgrave Macmillan.
- Konradsen, O. Glud 1928: "Gamle Ege paa Pederstrup og Christianssæde". *Dansk Skovforenings Tidsskrift*, 13, s. 222-240.
- Lange, Johan & Peter Erasmus Müller 1879: "Opfordring til Fredning af mærkelige Træer og Trægrupper". *Tidsskrift for Skovbrug*, 3, s. 316-318.
- Lange, Johan 1885: "Bidrag til de i Danmark dyrkede Frilandstræers Naturhistorie". *Tidsskrift for Skovbrug*, 8, s. 91-134.
- Lange, Johan 1892: "Bidrag til de i Danmark dyrkede Frilandstræers Naturhistorie II". *Botanisk Tidsskrift*, 18, s. 84-94.
- Lange, Max 1937: *Unsere deutschen Eichen mit Erläuterungen ihrer Schönheit und Eigenart*. Verlag Walther Schwalbe.
- Leroy, Thibault, Christophe Plomion & Antoine Kremer 2019: "Oak symbolism in the light of genomics". *New Phytologist* 226, s. 1012-1017.
- Lidegaard, Mads 1996: *Danske træer fra sagn og tro*. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Locke, John 1694/1924: *An Essay concerning Human Understanding by John Locke. Abridged and Edited by A.S. Pringle-Pattison*. Oxford at the Clarendon.
- Logan, William Bryant 2005: *Oak. The Frame of Civilization*. W.W. Norton & Company.
- Lorenzen, Poul 1944: *Egen og Rønnen i dansk Folketro*. København.
- Lunn, Ulla 2022: *Eg*. Gads Forlag.

- Lynch, Kevin 1990 (1960): *The Image of the City*. The MIT Press.
- Madsen, Flemming Kiilsgaard 1979: *Naturfredningslagets historie i Danmark*. Odense Universitetsforlag.
- Mansa, Johan Ludvig 1798: *Udkast til Hauge-Anlæg i den engelske Smag samt Anvisning til at inddele og beplante smaae Partier*. København.
- Matthiessen, Hugo 1942: *Det gamle Land. Billede fra Tiden før Udskiftningen*. Gyldendal.
- Mentz, August 1909: *Naturfredning særlig i Danmark*. Udvalget for Naturfredning.
- Molbech, Christian 1815: *Ungdomsvandringer i mit Fødeland 2*. København.
- The Natural History of Remarkable Trees, Shrubs and Plants* 1831. London.
- Nielsen, P.C. 1957: "Kæmpeegene i Jægerspris Nordskov". *Dansk Dendrologisk Årsskrift*, 1:4, s. 317-372.
- Nielsen, P.C. 1960: "Nordskovens kæmpeege". *Frederiksborg Amts historiske Samfunds årbog* 1960, s. 3-36.
- Nielsen, P.C. 1965: "Tegninger af berømte træer med tekst af P. Chr. Nielsen". *Dansk Dendrologisk Årsskrift*, 2:2, s. 127-147.
- Nielsen, P.C. 1973: "Kæmpeege og tjørneskov i Jægersborg Dyrehave". *Dansk Dendrologisk Årsskrift*, 3:3, s. 296-312.
- Nielsen, P.C. 1974: "Jægerspris-skovene". R. Skovmand (red.): *Jægerspris Slot og Kong Frederik den Syvendes Stiftelse*. Kong Frederik den Syvendes Stiftelse, s. 261-357.
- Nyrop, K. 1890-92: "Kludetræet". *Dania. Tidsskrift for folkemål og folkeminder*, 1, s. 1-31.
- Nystrøm, Eiler (udg.) 1930: *Drevens Beskrivelse af Dronninggaard 1786 med Tegninger af Erik Paulsen*. Gyldendal.
- Oppermann, Adolf 1932: "Egens Træformer og Racer". *Det Forstlige Forsøgsvæsen i Danmark*, 12, s. 1-400.
- Ottosen, Sven 1997: "Traditionstræer". Else Marie Kofod og Eske K. Mathiesen (red.): *Traditioner er mange ting. Festskrift til Iørn Piø*. Foreningen Danmarks Folkeminder, s. 317-324.
- Pater, Jeroen 2017: *Riesige Eichen. Baumpersönlichkeiten und ihre Geschichte*. Frölich und Kaufmann Verlag.
- Piø, Iørn 1966: "Skoven i 1800-årenes folketradition". *Danmarks Naturfredningsforenings Årsskrift* 1966, s. 67-82.
- Qvistorff, Helge 1995: *Berømte danske træer – 66 træer og deres historier*. Danmarks Radios Forlag.
- Rackham, Oliver 1980: *Ancient Woodland its history, vegetation and uses in England*. Edward Arnold.
- Rackham, Oliver 1990 (1976): *Trees and Woodland in the British Landscape. The Complete History of Britain's Trees, Woods & Hedgerows*. Phoenix Giant.
- Raunkjær, Kristian 1934-37: "Dyrehavens gamle Ege". *Botaniske Studier*, 1, s. 85-162.

- Rival, Laura 1998: "Trees, from Symbols of Life and Regeneration to Political Artefacts". *The Social Life of Trees. Anthropological Perspectives on Tree Symbolism*. Berg, s. 1-36.
- Sarauw, Georg 1900: "Fredning af mærkelige Træer og Trægrupper", *Tidsskrift for Skovvæsen*, 12, s. 81-87.
- Schmidt, August F. 1932: "Hultræer i Danmark". *Danske Studier*. Gyldendal, s. 33-56.
- Schouw, Joakim Fredrik 1856: *Naturskildringer. En Række populære Foredrag. Ny forøget Udgave*. København.
- Schovelin, Axel 1881-1891: *Mærkelige gamle danske Træer navnlig Ege og Bøge 1-7*. Vilhelm Trydes Boghandel.
- Steenstrup, Johannes 1923: "Naturfølelsen overfor Danmarks Skove". *Gads Danske Magasin* 17, s. 273-286.
- Syrach-Larsen, Carl 1970: "Træerne". N. Blædel m.fl. (red.): *Bogen om Dyrehaven*. Rhodos, s. 17-74.
- Thomas, Peter 2012: *Trees. Their Natural History*. Cambridge University Press.
- Tiemroth, Peter 2014: "Bornholms sidste brændevinsege". *40 år for træerne. Jubilæumsskrift*. Fonden for Træer og Miljø & Dansk Dendrologisk Forening, s. 89-93.
- Udvalgsbetænkning vedrørende den fremtidige Drift af Jægersborg Dyrehave set fra et landskabeligt Synspunkt*. 1919-20, København.
- Vaupell, Christian Theodor 1863: *De danske Skove*. P.G. Philipsens Forlag.
- von Salisch, Heinrich 1911: *Forstästhetik* (Dritte Ausgabe). Berlin.
- Watkins, Charles 1998: "A solemn and gloomy umbrage': changing interpretations of the ancient oaks of Sherwood Forest". C. Watkins (red.): *European Woods and Forests. Studies in Cultural History*. CAB International, s. 93-113.
- Wegge, Paul 1925: "Gamle Ege i Vemmetofte og Rosendal Skove". *Dansk Skovforenings Tidsskrift*, 10, s. 383-408.
- Ødum, Søren 1968: "Udbredelsen af træer og buske i Danmark". *Botanisk Tidsskrift*, 64:1, s. 1-118.
- Österman, Per 2001: *Svenska Jätteträd och deras mytologiska historia*. Artbooks.

Utrykt materiale

Rigsarkivet:

Skov- og Naturstyrelsen, Skovreguleringen, Fortegnelse over mærkelige Træer og Trægrupper i Statsskovene i Kongeriget og Hertugdømmet Slesvig, 2.3.1863.

Det kongelige Bibliotek:

Additamenta 342, 2°: Protokol over fredede Naturmindesmærker i Gjenpart af den af Udvalget for Naturfredning førte Fortegnelse.

Billedsamlingen: I.G. Burman Becker: Egetræ ved Klampenborg, Jægersborg Dyrehauge, udat.

Kortsamlingen: Jørgen Dinesen: *Accurat Söe og Land Cort offver Amager, Saltholm, Hveen og langs Kysten fra Kiøbenhavn til Helsingör. Efter Kongl. May's Allernaadigste Befaling indrættet Anno Christi 1688 paa Nye Viis og Geometrische Maade, 1688.*

Besøgte hjemmesider

Becker, I. G. Burman: *Egetræ ved Klampenborg, Jægersborg Dyrehauge*, <https://digitalesamlinger.kb.dk/images/billed/2010/okt/billeder/object568139/da/> (Besøgt 21/04 2026).

BOOK XVI. *THE NATURAL HISTORY OF THE FOREST TREES*, <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0137%3Abook%3D16&force=y> (Besøgt 21/04 2026).

Danmarks Naturfredningsforening: *Fredninger i Danmark*, <https://www.fredninger.dk/> (Besøgt 21/04 2026).

Dansk Dendrologisk Forening: *Dansk Træregister*, <https://www.dendron.dk/dtr> (Besøgt 21/04 2026).

Dinesen, Jørgten: *Accurat Söe og Land Cort offver Amager, Saltholm, Hveen og langs Kysten fra Kiøbenhavn til Helsingör. Efter Kongl. May's Allernaadigste Befaling indrættet Anno Christi 1688 paa Nye Viis og Geometrische Maade*, <https://digitalesamlinger.kb.dk/maps/kortsa/2012/jul/kortatlas/object72862/da/> (Besøgt 21/04 2026).

Garden Museum: *Reptons røde bog for Sunderidge Park*, <https://artsandculture.google.com/story/aAURzisMCmxZKA> (Besøgt 21/04 2026).

Jens Baggesen (1764–1826), <https://kalliope.org/da/text/baggesen2002092701> (Besøgt 21/04 2026).

Kjær, Erik Dahl og Bill-Jessen, Annette: *Gamle danske egetræer afslører deres hemmeligheder!*, <https://ign.ku.dk/nyheder/2023/gamle-danske-egetraeer-afsloerer-deres-hemmeligheder/> (Besøgt 21/04 2026).

Plans, Sketches & Proposals for the Improvement of her Ladyship's Villa lately Purchased, Call'd Brandsbury at Wilsden, in Middlesex, <https://www.doaks.org/resources/rare-books/plans-sketches-proposals-for-the-improvement-of-her-ladyships-villa-lately-purchased-call-d-brandsbury-at-wilsden-in-middlesex> (Besøgt 21/04 2026).

STRABO, Geography, https://www.loebclassics.com/view/strabo-geography/1917/pb_LCL182.317.xml?readMode=recto (Besøgt 21/04 2026).

The Morgan Library & Museum: *Humphry Repton's Red Books*, <https://www.themorgan.org/collection/Humphry-Reptons-Red-Books> (Besøgt 21/04 2026).

English summary

Preservation of giant oaks in Denmark before c. 1950 – when, how and why?

Longevity among ancient oak trees does not only depend on genetics and biology. Management preferences, renunciation of felling, and even intentional conservation and mechanical support efforts have also played a significant role. The question is, however, when, how and why special consideration was shown for singular trees. In this paper we argue that it appears not to have been until the Romantic preference for natural-historical natural monuments that large old oaks were protected by the renunciation of felling (or even active protection measures) so that they had the opportunity to continue their growth into today's colossal format. Furthermore, individual naming of such trees seems to have been formed in tandem with this protection, and popular, antiquarian and/or operational interest in being able to identify such trees worthy of preservation must have been the main reason for their naming.